

”עולם חסד יבנה” - בין מגילת רות לספר איוב*

א. ”ולמה נכתבה?”

על מגמת כתיבתה של מגילת רות עמדו רביס¹, וכבר במדרש רות רבה (ב, טו) נשאלה השאלה:
אמר ר' זעירא: מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר,
ולמה נכתבה?

השאלה שמעלה המדרש מתבקשת מאליה, בעיקר משתי סיבות:

- א. מקובלנו, כי ספרי המקרא מבקשים להצביע על מעורבותו של הקב"ה בעולמו. נקודת המוצא העקבית והחד-משמעית היא, שאין מאורע שאינו נובע מרצון האל. ה' ממית ומחיה, משפיל גאים ומגביה שפלים, גומל לאיש חסד כמפעלו, נותן לרשע רע כרשתו². על רקע זה, בולטת החריגה במגילת רות: סיפור העלילה המופלא, כולו פועל יוצא של מעשי בני אדם, ללא כל מעורבות של הקב"ה - לא בדיבור, ולא במעשה³. לא זו בלבד, אלא אפילו אירוע שניתן היה לראותו כנסי - בואה של רות דווקא לשדהו של בועז, בדיוק ביום שבעז ביקר באותו שדה - מתואר במגילה כ”ויקח מְקַחָהּ” (ב', ג)⁴. זוהי תופעה חריגה מאוד במקרא, שאינו נוטה, לרוב, לייחס אירועים ליד המקרה.
- ב. סיפור המגילה מתמקד כולו בגלגוליה של משפחה אחת בישראל, והוא מתעלם לחלוטין ממצבו של עם ישראל באותה תקופה⁵. אמנם הסיפור מסתיים בהולדת דוד, אך לא ברור מדוע היה חשוב לתאר את הדרמה שקדמה להולדת סבו.

* מאמר זה הוא עיבוד והרחבה של דברים שכתבתי ב'דף קשר', עלון ישיבת הר-עציון לתלמידי הישיבה בצה"ל, פרשת נשא, סיוון התשנ"ב, גיליון מס' 340.

¹ עיין 'דעת מקרא', חמש מגילות, ירושלים תשל"ג, מבוא למגילת רות, עמודים 3-6.

² אמנם מצאנו חריגה מפורסמת מכלל זה - הלוא היא מגילת אסתר, שבה אין שם ה' מוזכר כלל. אלא ששם התופעה מובנת, שהרי מדובר בתקופת בית שני, כשאין נבואה בישראל. אדרבה - מטרת המגילה היא להראות את ההנהגה הנסתרת האופיינית לתקופה זו, ואכמ"ל.

³ שתי עובדות בלבד מיוחסות לקב"ה, ושתיהן אינן מעיקר המעשה - "כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם" (א', ו); "ויתן ה' לה הריון ותלד בן" (ד', יג). אולם בשני המקרים מדובר בפעולה טבעית, שאינה חורגת מדרכו של עולם, ואינה נתפסת בדרך כלל כנס.

יש להעיר כי ייחוס אירועים לקב"ה בפי דמויות מן המגילה הוא תופעה נפוצה (עיין א', יג, כ-כא; ב', כ; ד', יד). אין הדבר מצביע על מעורבות **מכוונת** מצד הקב"ה, אלא רק מלמד על אמונתם העמוקה של אנשי המגילה בהשגחה. אפשר שגם העובדה הראשונה לעיל (א', ו) היא ממין זה.

⁴ כך גם בולטת ה'מיקריות' בתחילת פרק ד': "ובעז עלה השער וישב שם, והנה הגאֵל עֵבֶר אשר דבר בעז".
⁵ אדרבה, המגילה מתעלמת באופן מופנן מן המתרחש בעם ישראל: "ויהי רעב בארץ" (א', א) - מדוע?

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

במאמרנו נעמוד בעיקר על נקודה אחת, היכולה להפיץ אור על שאלתנו. אל מול סיפור המגילה נעמיד את סיפורו של איוב, הדומה בפרטים רבים לסיפורה של נעמי, ועל רקע הדמיון בין הסיפורים נוכל לעמוד על ההבדל המהותי שביניהם.

ב. "איוב בימי שפוט השופטים היה"

על ההשוואה בין רות לאיוב עמדו רבים⁶, וציינו את הדמיון בנקודות הבאות:

1. בשני הסיפורים מדובר על אדם שאיבד את זרעו ורכושו, ונותר ללא סיכוי ריאלי להקים לעצמו שם מחדש.
2. שני הסובלים מתאוננים על מר גורלם, מתוך הכרה שהקב"ה עומד מאחורי הקורות אותם. הלשון שבה משתמשים שניהם, דומה להפליא: איוב נושא משלו בדבריו - "חי אֵל הסיר משפטי וּשְׂדֵי הַמֶּר נִפְשִׁי" (כ"ז, ב); ונעמי מקוננת - "כי הַמֶּר שְׂדֵי לִי מֵאֵד" (רות, א'), חשוב להדגיש, כי דברי נעמי הם המקום היחיד בכל פרקי הפרוזה המקראית שהקב"ה נקרא בו בשם "שדי"⁷.
3. בשני הסיפורים מגיבה הסביבה בתדהמה על הטרגדיה, שהשפיעה אף על מראם החיצוני של הסובלים: על רעי איוב נאמר - "וישאו את עיניהם מרחוק ולא הכירוהו, וישאו קולם ויבכו" (ב', יב); ועל נשות בית לחם - "ותהם כל העיר עליהן, ותאמרנה: הזאת נעמי?" (א', יט).
4. לשני הסיפורים 'סוף טוב' - המשפחה החרבה קמה לתחייה (לאיוב נולדים ילדים, ולנעמי מעין נכד). ישנה הקבלה גם בדרך הישועה: איוב רואה בנים עד ארבעה דורות (מ"ב, טז); והמגילה מסתיימת בדור הרביעי של נעמי - דוד. לאיוב נולדים "שבענה בנים" (מ"ב, יג); ונשות בית לחם מעידות על רות - "אשר היא טובה לך משבעה בנים" (ד', טו).
5. אין ספק, כי השוואות אלו עמדו גם לפני רבי אלעזר, הטוען, בסוגיה העוסקת בזמנו של איוב (בבא בתרא, טו, ע"ב), ש"איוב - בימי שפוט השופטים היה"⁸. נראה, כי כל עומקו של מדרש זה לא בא אלא להשוות בין איוב ונעמי⁹.

מה היה החטא שהביא לכך? "כי פקד ה' את עמו" (א', ו) - בעקבות מה?

חשוב לזכור, כי הסיפור מתרחש "בימי שפוט השופטים", ואין לנו תקופה כתקופת השופטים, המבליטה באופן ישיר כל-כך את השגחתו של הקב"ה, המעניש את ישראל כשהם חוטאים, והמושיעם כשהם שבים אליו.

⁶ עיין בהרחבה: י' זקוביץ, רות, מקרא לישראל, תל-אביב, תש"ן (להלן: זקוביץ), מבוא, עמ' 30-31.
⁷ בניגוד לשם "אל שדי", הנפוץ במקרא; ובניגוד לקטעי שירה, שבהם מופיע לעתים גם השם "שדי" (כגון בראשית, מ"ט, כה). זקוביץ (עמ' 64) מעלה את האפשרות, שהשם "שדי" נבחר משום האסוציאציה למשמעות השורש שדי"ד במקרא, ובעיקר בצירוף "שוד משדי" (ישעיה, י"ג, ו; יואל, א', טו). רש"י, בעקבות חז"ל, הולך בדרך הדרש ודורש: מי שאמר לעולמו די הוא יאמר לצרותי די.

⁸ אמנם, רבי אלעזר מתעלם מכל ההשוואות שהזכרנו, וכמקור לשיטתו הוא מביא את הפסוק (איוב, כ"ז, יב) - "הן אתם פִלְכֶם חַיִּיתֶם, ולמה זה הבל תהבִּלוּ", ודורש: "איזהו דור שכולו הבל? הווי אומר: זה דורו של שפוט השופטים". אולם, זו דרכם של חז"ל במקומות רבים, שגם בהשוואות בולטות ומתבקשות, אין הם מביאים את הנקודות הבולטות, והם מבטאים את ההשוואה דווקא בדרך דרשנית, ואכמ"ל.

⁹ בדרך זו ניתן להסביר כמה דעות המוזכרות בסוגיה שם. ייתכן, לדוגמה, שהדעה כי "איוב - בימי משה היה", מצביעה על זהות בין הטרגדיה של איוב לטרגדיה של משה, ששניהם עמדו מול הקב"ה וגורתו

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

אולם דווקא השוואות אלה, מחדדות את ההבדל המהותי שבין שני הסיפורים, המתבטא בדרך הופעת הישועה. תיאור הבדל זה, יבהיר לנו את המגמות השונות, ואף ההפוכות, שבשני הספרים. נפתח תחילה בספר איוב.

ג. "ה'ב עם שדי יסור, מוכיח אלוה יעננה?"

ספר איוב עוסק בבעיה הקלאסית של צדיק ורע לו. ברוב רובו של הספר עוסקים איוב ורעיו בהעלאת רעיונות פילוסופיים סביב בעיה זו. אין בספר ולו פעולה הנעשית על מנת לשקם את החורבן. זירת ההתרחשות של המסופר בספר היא חדר הדיונים בלבד. אף הפתרון המוצג בסופו של דבר פתרון פילוסופי הוא. איוב לא ידע מעולם את שידענו אנו עוד בטרם ניחתה עליו הרעה: כל הצרות שניחתו עליו בזו אחר זו אינן אלא תוצאות ה'וויכוח' שבין ה' לשטן, האם יחזיק איוב בתומתו נוכח צרות אלו. אין הקב"ה מגלה לאיוב את הפתרון הספציפי למקרהו, אלא עוסק בשאלה הכללית: יכולת האדם לבוא בטענות אל מול הבורא הנשגב והנורא. סיפורו של איוב הנו דוגמה, אחת מני רבות, לסבל שבא על האדם בלא שיבין מדוע, והקב"ה מבקש להבהיר את התמונה הכללית: גם כאשר האדם איננו מבין, אין הוא זכאי לטעון כלפי הקב"ה. שכן מי הוא האדם, שיסודו מעפר וסופו לעפר, שימיו כצל עובר, שיעמוד מול מלך אל חי וקיים? "מי זה מחשיך עצה במלין, בלי דעת... איפה היית ביסדי ארץ, הגד אם ידעת בינה... הבאת עד נבכי ים, ובחקר תהום התהלכת? הנגלו לך שערי מות, ושערי צלמות תראה?... הבאת אל אצרות שלג, ואוצרות ברד תראה?... הידעת חקות שמים, אם תשים משטרו בארץ?... ה'ב עם שדי יסור, מוכיח אלוה יעננה?" (איוב, ל"ח-מ').

רק לאחר שמודה איוב "ידעת [נדעת] קרי] כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה... לכן הגדתי ולא אבין, נפלאות ממני ולא אדע" (מ"ב, ב-ג), הגיעה העת להשלים את המעגל - "ויסוף ה' את כל אשר לאיוב למשנה" (מ"ב, ז). כשם שלא הייתה סיבה ישירה לפורענות, כך לא הייתה סיבה ישירה לישועה.

ספר איוב מתבונן אפוא בטרגדיה האנושית מנקודת מבט אלוהית. הקב"ה, קורא הדורות מראש, מגיד מראשית אחרית, מנהיג את עולמו על-פי רצונו, רצון אל אמונה ואין עָנָל, צדיק וישר הוא. לא האדם, בעל הראייה המצומצמת ותוחלת החיים הקצרה, הוא שישפוט את אלוהיו. לא תמיד יכריעו מעשיו באופן ישיר את גורלו. גם אם איננו מבין,

הקשה. לפי כיוון זה, תשובתו של הקב"ה לאיוב (שעליה נעמוד בהמשך המאמר) זהה לתשובתו למשה. בגישה זו, אכן, הולך מדרש תנחומא (ואתחנן, אות ה), הרואה בבעייתו של משה חלק מן הנושא המורכב הכללי של תורת הגמול, ובניגוד לתפיסה המקובלת, שמושה נענש באופן ספציפי על חטא מי מריבה. מעניינת במיוחד היא דעתו של רבי יוחנן שם - "איוב מעולי גולה היה, ובית מדרשו בטבריה היה". מסתבר, כי רבי יוחנן, איש טבריה, שגדל בלא הורים (קידושין, לא, ע"ב), איבד את רכושו (ויקרא רבה, ל, א) ואת עשרת בניו (ברכות, ה, ע"ב), זיהה את דמותו של איוב עם דמותו שלו, ולמעשה טען, כי סיפורו של איוב מנותק עקרונית ממסגרת של זמן (כך מפרש את הגמרא הרב ראובן מרגליות בספרו ניצוצי אור, ירושלים תשכ"ה, עמ' 5).

עליו להכיר את מקומו: "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו... ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ" (תהילים, ח', ז).

ד. "עולם חסד יבנה"

מה שונה היא התמונה במגילת רות, אותה מגילה שבה אין הקב"ה פועל במישרין כלל. אותו סיפור שבו דווקא בני האדם, במעשי החסד שלהם, מביאים לגאולה, ולהקמת מלכות בית דוד. כל עיקרה של המגילה הוא שורת מעשי חסד, המתגלגלים זה מזה על-ידי אנשי חסד:

החסד הראשון הוא עצם הישארותן של רות וערפה עם נעמי הגלמודה, לאחר מות בעלה ובניה. על כך בלבד מודה נעמי לכותיה: "יעשה [יעש קרי] ה' עמכם חסד, כאשר עשיתם עם המתים ועמדי" (א', ח).

רות, העוזבת את עמה ואת אלוהיה כדי לחיות עם נעמי חמותה בארץ זרה ובסביבה זרה, ללא סיכוי מעשי להקמת משפחה, עושה בכך חסד מופלא: "הִגֵּד הַגֵּד לִי כֹל אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת חַמּוּתְךָ אַחֲרֵי מוֹת אִישׁךָ וְתַעֲזָבִי אַבְיָךְ וְאִמְךָ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ וְתֵלְכִי אֵל עִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ תְּמוֹל שְׁלֹשׁוֹם" (ב', יא). זהו, כנראה, "חסדך... הראשון", שהזכיר בועז בדבריו בגורן.

בועז מקבל את רות בשדהו במאור פנים, ונותן לה ללקט ביד נדיבה המביאה את נעמי לברכו - "ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו"¹⁰ את החיים ואת המתים"¹¹ (ב', כ).

תורה של נעמי מגיע לגמול חסד עם כלתה: "הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך" (ג', א), ועל כן היא יוזמת את המפגש בין בועז ורות, המוביל לנישואיהם¹². הסכמתה של רות להינשא לבועז, המבוגר ממנה שנים הרבה, נתפסת אף היא בעיני

¹⁰ "לא עזב חסדו" - מי - הקב"ה או בועז? נחלקו בכך רש"י ואבן-עזרא. לדעת רש"י, שהדברים אמורים כלפי הקב"ה, ניתן להביא ראיה מפסוק מקביל בפרשה מקבילה (עין הערה 11) - "ברוך ה' אלהי אדני אברהם, אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדני" (בראשית, כ"ד, ז). מנגד, ניתן להביא ראיה גם לדעת אבן עזרא, שהפסוק מתייחס לבועז, שכן נאמר בדברי דוד לאנשי יבש גלעד (שמו"ב, ב', ה) - "בְּרַכִּים אַתֶּם לֵה', אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם הַחֶסֶד הַזֶּה עִם אֲדֹנֵיכֶם עִם שְׂאוּלִי". לעני"ד, נראה כדעתו של פיבל מלצר (ידעת מקרא' לרות, עמוד כ, הערה 38), שייתכן שהדברים יצאו מפיה של נעמי באופן דו-משמעי, במלים היכולות להיות מוסבות הן כלפי הקב"ה והן כלפי בועז.

¹¹ כל סיפור הפגישה בין בועז ורות, מזכיר בקווים רבים את סיפור פגישתם של עבד אברהם ורבקה (בראשית, כ"ד), וגם על כך כבר עמדו רבים (עיי'ן: גבריאלי חיים כהן, עיונים בחמש מגילות, ירושלים, תשל"א, פרק: מעשי אבות סימן לבנים). השוואת רות לרבקה, בעלת החסד, קשורה אף היא לקו החסד, העומד במרכז המגילה.

¹² ייתכן, שהמלה 'חסד' משמשת במגילה מפתח לרמת ההקרבה של מי שמדובר בו. אצל רות, שהיא ללא ספק בעלת המסירות הרבה ביותר, חוזר הביטוי פעמיים, ומתייחס, כאמור, לשלושה מעשים שונים. לגבי בועז, שאיננו נוקט להקרבה מיוחדת, על אף מעשיו הטובים והנדיבים, מופיע הביטוי פעם אחת, ואף בפעם זו - באופן דו-משמעי (ראה לעיל, הערה 10). אצל נעמי, הרוצה בטובת כלתה, אך בפועל אינה מעניקה דבר משלה (ואף אין כל ציפיה ממנה לעשות זאת), לא מופיע הביטוי "חסד" כלל.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בועז כחסד: "היטבת **חסדך האחרון מן הראשון**, לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר" (ג', ז).

אין ספק כי גם נכונותו של בועז לשאת את רות - מעשה חסד הוא. דבר זה בולט על רקע סירובו של הגואל לשאתה - "לא אוכל לְגַאֹל-לי פן אשחית את נחלתי" (ד', ו). מעבר לחסד ההדדי, הרי מובן שעצם נישואיהם של בועז ורות מהווים גמילות חסד כלפי המתים, שכן כל המושג - "להקים שם המת על נחלתו" (ד', ה) מתקשר לעניין הייבום¹³, הכרוך כולו בגמילות חסד כלפי האח המת, שלא השאיר אחריו זרע ושם. ייתכן, שלכך רמזה נעמי בדבריה לרות - "ברוך הוא לה' אשר לא עזב **חסדו** את החיים ואת המתים"¹⁴.

לא נאריך להוכיח, כי מוטיב החסד שזור לכל אורך המגילה. "דמויות המגילה תורמות את חלקן לאווירה האידיאלית; אין בה דמויות שליליות. דומה, שגיבורי המגילה מתחרים ביניהם על עשיית הטוב; הכול מסייעים ביד הכול, הכול שואפים לראות את זולתם שרוי ברוב טובה"¹⁵.

בניגוד לספר איוב, מגלה מגילת רות פן אחר בהנהגת העולם: האדם במעשיו יכול לפעול, לתקן, לבנות, להקים, לפרוץ, לגאול. "עולם - חסד יבנה" (תהילים, פ"ט, ג)¹⁶. בהנהגה זו האדם איננו עומד כצופה מבחוץ על תהפוכות העולם, כשכל תפקידו הוא לנסות ולעמוד על משמעותם; אלא נדרש הוא לפעול **בתוך** העולם, מתוך הכרה בכוחו וביכולתו: "תמשילו במעשי ידיך, כל שְׁתָּה תחת רגליו" (תהילים, ח', ז)¹⁷.

המגילה מדגישה כי בכוח מעשי החסד העולם כביכול **חייב** לבוא על תיקונו. לא ייתכן, כביכול, שבעלת חסד כרות, לא תגיע אל שדהו של בועז, איש החסד, בדיוק ביום שבו הגיע הוא לשדה. לא ייתכן שהגואל לא יעבור ליד שער העיר ברגע שבועז ינסה לסיים את מעגל

¹³ לא ניכס במסגרת זו לדיון בנושא היחס המדויק בין מצוות ייבום בתורה, למנהג הייבום כפי שהוא מוצג במגילה. לענייננו, די אם נזכיר את דברי הרמב"ן (בראשית, ל"ח, ח) - "וחכמי ישראל הקדמונים, מדעתם העניין הנכבד הזה [=הייבום], הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה באותם שלא יהיה בהם איסור השאָר, וקראו אותה גאולה, וזהו עניין בועז וטעם נעמי והשכנות; והמשכיל יבין". ועיין מאמרו של ע"צ מלמד, 'מגילת רות לאור ההלכה', סיני מח (תשכ"א), עמ' קנד-קנו; וכן זקוביץ, עמ' 24-21.

¹⁴ זאת אם נבין שהדברים מוסבים כלפי הקב"ה (עיין לעיל, הערה 10), ואם נניח שנעמי העלתה בדעתה כבר בשלב זה את אפשרות נישואיהם של בועז ורות.

¹⁵ זקוביץ, עמ' 3. גם הגואל, שהוא הדמות היחידה במגילה שאינה עומדת בציפיות ממנה, איננו מתואר באופן **שלילי**, אלא מוצג כאדם בינוני, הדואג לאינטרסים שלו "פן אשחית את נחלתי" (ד', ו). לזכותו ייאמר גם שהוא ידע היטב שאין הדבר תלוי רק בו, אלא בועז מוכן ומזומן לגאול ברגע שיתאפשר לו: "גאל לך אתה את גאֶלְתִּי".

¹⁶ משמעות 'עולם' בביטוי זה בשימוש הרגיל שאולה, כידוע, מלשון חכמים, שבה מובנה של המלה הוא 'תבל', כלומר - ההתייחסות היא לארץ **כמקום**. בלשון המקרא 'עולם' משמעו 'נצח', כלומר ציון **זמן**. הפסוק 'עולם חסד יִבְנֶה' פירושו במקורו הוא אפוא 'לעולם - חסד יבנה'.

¹⁷ ניתן לקשר את דמות האדם ותפקידו, כפי שהוא מוצג בשני הספרים, עם שני תיאורי האדם בבריאה, שהרחיב בהם הגרי"ד סולובייצ'יק במאמרו 'איש האמונה' (איש האמונה, ירושלים, תשל"א), עיי"ש.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

החסד (ד', א). זהו כוחו של החסד. כל מעשיהם של נעמי, בועז ורות, ויתר האנשים הטובים באמצע הדרך, זועקים מאליהם: "עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ספרי דברים, כ"ו, טו)¹⁸. אין לו לקב"ה אלא להשקיף ממעון קדשו, ולהשלים את המלאכה: "ויתן ה' לה הריון ותלד בן" (ד', יג).

ה. "ויהי בימי שפוט השופטים... וישי הוליד את דוד"

פתחנו בשאלת מגמתה של מגילת רות, ועמדנו על המסר הבוקע ועולה מעלילתה, המשופעת במעשי החסד. נותר לנו עוד לעמוד על פרט אחד: המסגרת שמאורעות אלו אירעו בה - המעבר מתקופת השופטים אל המלוכה.

דומה, כי את המסר על אחריות האדם ויכולתו לפעול בעולם בחר המקרא להביע דווקא כעת, כשעם ישראל עומד לפני תקופת המלכות. אין כמו המלך, כדי לייצג את הרמה הגבוהה ביותר שאליה מסוגל האדם להגיע, מבחינת סמכותו ויכולת פעולתו. דווקא כעת יש להדגיש, כי את יכולתו צריך האדם להשקיע בדרכי חסד, ואז יוכל לבנות עולמות, להקים חורבות, לגאול.

בשתי דרכים מנהיג הקב"ה את עולמו: האחת, קבועה מראש על-פי תכנית נסתרת, שאין לו לאדם אלא להשלים עמה ולקבלה כאמת מוחלטת. האחרת נתונה בידי האדם, ונותנת בידו כוחות כמעט בלתי מוגבלים לפעול בעולמו. מגילת רות, אם כן, באה להדגיש כוחות אלו, שהביאו בשעתם ליצירת שושלת דוד ושושלת מלך המשיח שיגאלנו במהרה:

"אמר ר' זעירא: מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה? ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים"

(רות רבה, ב, טו).

סוף דבר

כל אלה בהיות המשכן על יסודותיו, ומקדש הקודש על מכונותיו, ושכינה שרויה בישראל, וההולך בדרכי חסד זוכה ומתקן עולם במלכות שדי, דורו ראו ושמוחו. אשרי עין ארתה כל אלה, הלוא למשמע אוזן דאבה נפשנו.

ומעת חסרנו כל אלה, תקפו עלינו צרות, תלאות עברו ראשנו. שוב אין זיקה ישירה בין מעשי האדם למהלך העולם. "כי גבהו שמים מארץ, כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבותיכם" (ישעיה, נ"ה, ט).

ברוך ברמן ז"ל, מבני בניה של רות היה. כרבים מבני עמנו בדור האחרון נולד וגדל בסביבה זרה ומנוכרת לעם ישראל ולתורתו. אף הוא, פרות, מאס בסביבתו והחליט לחסות תחת כנפי הקב"ה. אף הוא הוכיח במעשיו כיצד ניתן לבנות ולהיבנות, לפתח

¹⁸ וכן במדרש רות רבה, ז, ז: "בעז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה, אמר הקב"ה: אף אני אעשה את שלי".

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ולהתפתח, בעת ובעונה אחת. והכול בדרכי נועם ובחוט של חסד המשוך על פניו. אף הוא ליקט בצניעות מיוחדת את שיבולי התורה והדעת. ישב בינינו, תלמידי הישיבה, בסעודות שבת, על מנת לספוג מאווירת הישיבה. בצעדיו ובמעשיו קרוב היה אף הוא לפעול גדולות ונצורות בעם ישראל. עד אשר...

פתחנו ברות ועברנו לאיוב, ויש עושה מעשי רות ונטל שכר כאיוב. ועדיין רוטטות שפתינו ממלותיו של איוב:

”הן קלתי מה אשיבך, ידי שמתני למו פי”

(מ', ד)

תהי נשמתו צרורה בצרור החיים.